

Esther Meir-Glitzenstein

Farhud

La 1 iunie 1941 a izbucnit violența mulțimii împotriva evreilor din Bagdad, cunoscută sub numele de Farhud (*Farhud este un termen arab care se traduce cel mai bine prin "pogrom" sau "deposedare violentă"*).

A fost un moment de cotitură în istoria evreilor din Irak.

În anii 1940, în Irak trăiau aproximativ 135.000 de evrei (aproape 3 la sută din populația totală), dintre care aproximativ 90.000 în Bagdad, 10.000 în Basra, iar restul erau împrăștiați în numeroase orașe și sate mici. Comunitățile evreiești existau în această regiune încă din secolul al VI-lea î.Hr., cu sute de ani înainte ca comunitățile musulmane să își stabilească prezența în Irak în secolul al VII-lea. Evreii împărtășeau cultura arabă cu vecinii lor musulmani și creștini, dar trăiau în comunități separate. Asimilarea evreilor în societatea musulmană a fost rară.

Odată cu înființarea statului irakian sub mandatul britanic în 1921, evreii au devenit cetățeni cu drepturi depline și s-au bucurat de dreptul de a vota și de a deține funcții alese. Comunitatea evreiască avea între patru și șase reprezentanți în Parlament și un membru în Senat. Comunitatea era condusă de un președinte, rabinul Sasson Khedhuri (1933-1949; 1954-1971), de un consiliu ales format din 60 de membri și de două comitete executive - comitetul spiritual pentru problemele religioase și comitetul secular pentru gestionarea afacerilor seculare ale organizațiilor comunitare. Elita sa includea, de asemenea, oficiali de rang înalt, avocați și demnitari proeminenți și

comercianți bogați. Acest statut al evreilor nu s-a schimbat în 1932, când Irakul a obținut independența sub dominația informală britanică.

În primăvara anului 1941, Marea Britanie suferea una dintre cele mai grele perioade ale sale din cel de-al Doilea Război Mondial. Cea mai mare parte a Europei căzuse în mâinile forțelor Axei, avioanele germane bombardau orașele britanice în cadrul Blitzului, iar submarinele germane făceau o victimă imensă asupra transportului maritim britanic. După ce i-a alungat pe britanici din Libia, Afrika Korps, sub comanda generalului Erwin Rommel, era campat de-a lungul graniței egiptene și pregătit să se îndrepte spre est, spre Canalul Suez. Wehrmacht-ul german (forțele armate) i-a alungat pe britanici din Grecia și Creta, eliminând ultimul cap de pod al acestora pe continentul european. Șansele britanicilor de a câștiga războiul păreau minime.

Astfel de eșecuri catastrofale au afectat grav prezența Marii Britanii în Orientul Mijlociu. Din iunie 1940, guvernul de la Vichy controla Siria și Libanul, iar sentimentul pro Axei era răspândit în rândul birocrăției guvernamentale autohtone din Egipt.

În acest context, Rashid 'Ali al-Kailani, un politician naționalist antibritanic provenit din una dintre familiile de frunte din Bagdad, a dat o lovitură de stat militară împotriva guvernului pro-britanic din Irak la 2 aprilie 1941. El a fost sprijinit de patru ofițeri de rang înalt din armată, supranumiți "Pătratul de aur", și de fostul muftiu al Ierusalimului, Hajj Amin al-Husayni. Încă de la sosirea sa la Bagdad, în octombrie 1939, ca refugiat din revolta palestiniană eșuată (1936-1939), al-Husayni s-a aflat în fruntea activității antibritanice. În urma loviturii de stat, susținătorii regimului pro-

britanic destituit, în frunte cu regentul, Abd al-Ilah, și ministrul de externe, Nuri al-Said, au fugit în Transiordania. În Irak, Rashid 'Ali al-Kailani a format un guvern pro-german, obținând sprijinul armatei și administrației irakiene. El spera că o victorie a Axei în război va facilita obținerea independenței depline a Irakului.

Ascensiunea acestui guvern pro-german i-a amenințat pe evreii din Irak. Influența nazistă și antisemitismul erau deja răspândite în Irak, în mare parte datorită prezenței legației germane la Bagdad, precum și a influenței propagandei naziste, care a luat forma unor emisiuni radio în limba arabă de la Berlin. *Mein Kampf* a fost tradus în arabă de Yunis al-Sab'awi și a fost publicat într-un ziar local, Al Alam al Arabi (Lumea arabă), din Bagdad în perioada 1933-1934. Yunis al-Sab'awi a condus, de asemenea, Futtuwa, o mișcare de tineret premilitară influențată de Hitlerjugend (Tineretul hitlerist) din Germania. După lovitura de stat, al-Sab'awi a devenit ministru în noul guvern irakian.

Îngrijorați că Irakul, devenind cap de pod pro-Axis în Orientul Mijlociu, ar putea inspira alte națiuni arabe și din ce în ce mai îngrijorați că accesul lor la aprovizionarea cu petrol, precum și căile de comunicații și de transport către India erau acum serios amenințate, britanicii au decis să ocupe țara. La 19 aprilie, unități ale armatei britanice din India au debarcat la Basra, în timp ce trupele Legiunii Arabe (Habforce) conduse de britanici s-au deplasat spre est în Irak dinspre Transiordania. Până la sfârșitul lunii mai, regimul irakian s-a prăbușit, iar liderii săi au fugit mai întâi în Iran și, de acolo, în Europa ocupată de Germania.

Deoarece britanicii nu doreau să pară că intervin în afacerile interne ale Irakului, au preferat ca trupele irakiene, loiale regentului

Abd al-Ilah, să fie primele care să intre în orașele irakiene. De asemenea, autoritățile britanice sperau să transfere controlul Irakului direct regentului și guvernului său. După ce au ocupat Basra la mijlocul lunii mai, britanicii au refuzat să intre în oraș și, ca o consecință, au avut loc jafuri generalizate de bunuri în magazinele din bazaruri, multe dintre acestea fiind deținute de evrei. Notabilii arabi au trimis paznici de noapte pentru a proteja bunurile evreilor și mulți au oferit azil în casele lor evreilor.

Bagdad 1941

În Bagdad, rezultatele acestei politici au fost mult mai grave. În după-amiaza zilei de 1 iunie 1941, când regentul și anturajul său s-au întors la Bagdad, iar trupele britanice au înconjurat orașul, evreii au crezut că pericolul reprezentat de regimul pro-nazist a trecut. Ei s-au aventurat să sărbătorească sărbătoarea tradițională evreiască a recoltei, Shavuot. Au izbucnit revolte care i-au vizat pe evreii din Bagdad. Aceste revolte, cunoscute sub numele de Farhud, au durat două zile, încheindu-se la 2 iunie 1941.

Soldații și polițiștii irakieni care susținuseră lovitura de stat a lui Rashid Ali al-Gailani din aprilie și tinerii Futtuwa care simpatizau cu Axa au incitat și au condus revoltele. Spre deosebire de incidentele anterioare, revoltații s-au concentrat pe crime. Mulți civili din Bagdad și beduini de la periferia orașului s-au alăturat revoltelor, luând parte la violențe și ajutându-se singuri la o parte

din pradă. În timpul celor două zile de violențe, revoltații au ucis între 150 și 180 de evrei, au rănit alți 600 și au violat un număr nedeterminat de femei. De asemenea, au jefuit aproximativ 1.500 de magazine și case.

Liderii comunității au estimat că aproximativ 2.500 de familii - 15% din comunitatea evreiască din Bagdad - au suferit direct din cauza pogromului. Potrivit raportului oficial al comisiei care a investigat incidentul, 128 de evrei au fost uciși, 210 au fost răniți și peste 1.500 de magazine și case au fost avariate. Revoltele s-au încheiat luni, 2 iunie 1941, la prânz, când trupele irakiene au intrat în Bagdad, au ucis câteva sute de persoane din mulțimea care se afla pe străzi și au restabilit ordinea în Bagdad.

Cauzele Farhudului au fost politice și ideologice. Pe de o parte, liderii acestui pogrom i-au identificat pe evrei ca fiind colaboratori ai autorităților britanice și au justificat violențele împotriva civililor evrei, legându-le de lupta mișcării naționale irakiene împotriva colonialismului britanic. Alți naționaliști arabi i-au perceput, de asemenea, pe evreii din Bagdad ca fiind

sioniști sau simpatizanți sioniști și au justificat atacurile ca răspuns la conflictul arabo-evreiesc din Palestina. Cu toate acestea, uciderea evreilor neajutorați, inclusiv a femeilor și copiilor, a fost un fenomen fără precedent care contrazicea legea musulmană. În această situație, ideologia antisemită, derivată în parte din propaganda nazistă, a contribuit la legitimarea uciderii evreilor din Irak.

Consecințele acestui pogrom au uimit comunitatea evreiască din Bagdad. În general neînarmați și lipsiți de pregătire militară și de abilități de autoapărare, evreii din Bagdad s-au simțit vulnerabili și neajutorați. Mulți au decis să părăsească Irakul. Sute au fugit în Iran, alții au plecat la Beirut, în Liban, iar unii chiar au obținut vize temporare pentru India. Câteva sute de evrei au încercat să ajungă în Palestina, dar majoritatea au fost forțați să se oprească la un moment dat pe drum, fie de către poliția irakiană, care nu permitea evreilor să imigreze în Palestina, fie de către poliția palestiniană, care aplica cote stricte de imigrare (Cartea Albă din 1939). Cu toate acestea, majoritatea refugiaților s-au întors la Bagdad după ce situația politică s-a stabilizat și economia irakiană a început să prospere din nou.

Comunitatea evreiască din Bagdad a cunoscut o revenire rapidă la prosperitate economică sub ocupația britanică în restul anilor de război. Evreii bogați din Bagdad și remitențele emigranților evrei irakieni au contribuit semnificativ la restabilirea comerțului și la restaurarea proprietăților. Ca un stimulent suplimentar pentru refugiații care se întorceau, guvernul irakian a plătit despăgubiri victimelor comunității în valoare de 20.000 de dinari. Cu toate acestea, rănilor emoționale și psihologice care au urmat Farhudului nu au fost atât de ușor de vindecat. Mulți membri ai

comunității au rămas într-o stare de șoc profund care le-a subminat sentimentul de securitate și stabilitate, determinându-i în cele din urmă să se îndoiască de locul lor în societatea din Bagdad.

În urma Farhudului, liderii evrei s-au confruntat, de asemenea, cu o dilemă politică dificilă. Farhudul a demonstrat că evreii erau percepuți de mulți membri ai mișcării naționaliste arabe și ai dreptei religioase și conservatoare ca fiind colaboratori și beneficiari ai colonialismului britanic și ai presupuselor sale marionete irakiene. Pe de altă parte, liderii evrei erau, de fapt, bine integrați în societatea urbană din Bagdad. Unii dețineau funcții publice, alții erau proeminenți în viața economică, iar mulți dintre ei aveau relații de prietenie cu politicienii și liderii. Mai mult, ostilitatea naționaliștilor arabi față de evrei nu a făcut decât să le sporească dependența față de regimul pro-britanic. Prin urmare, liderii evrei au ales să minimalizeze potențialul pericol și au avut tendința de a descuraja activiștii comunității de la măsuri care ar fi putut incita un răspuns naționalist arab. Liderii evrei au preferat diplomația discretă, personală, indirectă, în locul activismului politic deschis. Evreii din Parlament au adoptat aceeași politică: nu au votat

niciodată împotriva guvernului irakian și nu au apărut niciodată în mod public drepturile minorității evreiești.

Intellectualitatea din clasa de mijloc a comunității evreiești s-a confruntat, de asemenea, cu o criză politică și culturală profundă. Instruiți, în general înstăriți și activi ca jurnaliști, autori și poeți, intelectualii evrei din Bagdad se percepeau ca parteneri în crearea culturii irakiene; acum se simțeau respinși și trădați. Credința lor în perspectiva integrării evreilor în societatea irakiană a suferit un șoc sever. Și mai profundă a fost senzația de deziluzie în rândul tinerilor. Vărsarea de sânge i-a determinat pe mulți dintre ei să respingă politicile prudente ale conducerii tradiționale și să răspundă într-un mod radical. Naționaliștii dintre ei au fost atrași de mișcarea sionistă; tinerii socialiști evrei au căutat un sens în partidul comunist. În timp ce primii își imaginau viitorul în Palestina, cei din urmă își imaginau o ordine justă și socialistă pentru toți oamenii odată cu triumful socialismului în Irak. Tinerii care nu se identificau cu niciuna dintre cele două tabere au căutat să emigreze în Statele Unite, Anglia, Franța, Canada și în alte părți din Occident. În Irak însuși, câteva grupuri de tineri au format organizații de autoapărare și au căutat să se înarmeze. Aceste organizații au stat la baza Organizației "Haganah" (de apărare) din Irak, care a funcționat până în 1951.

În cele din urmă, Farhudul a intensificat anxietatea în rândul evreilor din Bagdad, care acum erau îngrijorați de victoriile Axei în război, de escaladarea violenței în Palestina, de creșterea opoziției naționaliste irakiene și de plecarea britanicilor din Irak. Farhudul a marcat, de asemenea, o nouă eră a relațiilor dintre musulmani și evrei în Irak, când discriminarea și umilința au fost agravate și mai mult de preocupările legate

de o amenințare fizică directă la adresa supraviețuirii evreilor.

În rândul arabilor, întregul eveniment a fost reprimat și aproape uitat. Scriitorii arabi din acea vreme au menționat Farhudul doar vag și l-au explicat ca fiind o consecință a activității sioniste în Orientul Mijlociu. În schimb, evreii din Irak percepeau acum că amenințările la adresa vieții evreilor existau nu numai în Europa, ci și în Orientul Mijlociu. În 1943, atât din cauza asasinării continue a evreilor europeni, cât și a antisemitismului din țările arabe, comunitățile evreiești din Irak au fost incluse în planurile sioniste de imigrare și de nființare a statului evreu.

Până în 1951, la zece ani după Farhud, cea mai mare parte a comunității evreiești irakiene (aproximativ 124.000 de evrei dintr-un total de 135.000) a imigrat în statul Israel.

Trad- AG